

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н.
Каразіна
Кафедра теорії культури і філософії науки

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

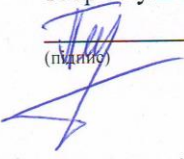
«Філософські засади наукового пізнання»

Рівень вищої освіти
галузь знань

спеціальність
освітня програма
вид дисципліни

факультет

третій (освітньо-науковий) рівень
С Соціальні науки, журналістика,
інформація та міжнародні відносини
С6 Географія та регіональні студії
Географія підготовки докторів філософії
цикл загальної підготовки, обов'язкова
дисципліна
міжфакультетський курс

Завідувач кафедри
теорії культури і філософії науки

(підпис) (Дмитрій ПЕТРЕНКО)
(прізвище та ініціали)

2025 / 2026 навчальний р

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

- 1. програма навчальної дисципліни**
- 2. конспект лекцій**
- 3. матеріали до семінарських, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи студентів**
- 4. критерії оцінки успішності та результатів навчання**
- 5. комплекти контрольних завдань з навчальних дисциплін; екзаменаційні білети або комплект контрольних завдань для семестрового контролю**
- 6. методичні вказівки для студентів щодо виконання індивідуальних завдань, курсових, дипломних робіт, рефератів тощо**

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. Каразіна
Кафедра теорії культури та філософії науки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан філософського факультету
_____ Іван КАРПЕНКО
« _____ » _____ 2025 року

Програма навчальної дисципліни
«Філософські засади наукового пізнання »

Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень
галузь знань	<u>С Соціальні науки, журналістика,</u>
	<u>інформація та міжнародні відносини</u>
спеціальність	<u>С6 Географія та регіональні студії</u>
освітня програма	<u>Географія</u> , підготовки докторів філософії
вид дисципліни	цикл загальної підготовки, обов'язкова
	дисципліна
факультет	міжфакультетський курс

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

“_30_” _червня_ 2025 року, протокол №_5_

Програма навчальної дисципліни «Філософські засади наукового пізнання» підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти з галузі знання С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини за спеціальністю С6 Географія та регіональні студії на факультеті геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна складений на основі типової програми дисципліни і є складовою частиною освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії за фахом С6 «Географія та регіональні студії». Програма розроблена відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII (із змінами), Постанов Кабінету Міністрів України від 23.11.2013 «Про затвердження Національної рамки кваліфікації» №1341, від 30.12.2015 р. №1187 (із змінами), «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» від 20.12.2015 р. №1187 (із змінами), «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23.03.2016 №261 (із змінами), «Про внесення змін до Постанови Кабінетів Міністрів від 29 квітня 2015 р. №266» від 01.02.2017 №53, методичних рекомендацій «Розроблення методичних програм. Методичні рекомендації» (2014).

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади) доктор філософ. наук, доцент, професор кафедри теорії культури і філософії науки Олена ТИТАР

Програму схвалено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету

Протокол від “_25_” _червня_ 2025 року № 12

Завідувач кафедри ____д. філос. наук, проф. Дмитрій ПЕТРЕНКО

Програму погоджено з гарантом освітньої наукової програми (керівником проєктної групи) Географія / Geography

Гарант освітньої наукової програми (керівник проєктної групи), д. географіч наук професор кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства імені Костянтина Немця

____ Катерина СЕГІДА
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму розглянуто і схвалено на засідання науково-методичної комісії філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

Протокол від “25” _червня_ 2025 року № 10

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

____ к.філос.н., доц. Сергій ГОЛІКОВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Філософські засади наукового пізнання» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії (PhD)

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Філософія становить підґрунтя для будь-якої наукової діяльності. Сучасний науковець має бути людиною гуманітарно розвинутою, що можливо завдяки зверненню до взірців інтелектуальної діяльності людини, які представляє розвиток світової філософської думки. Філософія формує базове уявлення щодо засад буття, міжлюдських відносин, підіймає питання про сенс існування, шляхи розвитку історії людства, методологічні проблеми науки. Розвиток сучасної науки загалом і природничо-математичних наук зокрема пов'язаний з розширенням цехових дисциплінарних меж, формуванням міждисциплінарних підходів. Звернення до філософії має допомогти вченому проблематизувати теоретико-методологічні засади своєї дисципліни, розширити предметне поле дослідження. Власне філософія допомагає вченому, викладачу, працівнику будь-якої галузі орієнтуватися в досить складних проблемах розвитку науки. Метою курсу є поглиблення знань з філософії та методології наукових досліджень, актуальних філософських та методологічних проблем теорії природничо-математичного пізнання та шляхами їх розв'язання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Викладання курсу «Філософські засади наукового пізнання» для підготовки докторів філософії передбачає:

- поглиблене вивчення слухачами найбільш гострих і актуальних проблем та головних досягнень сучасної філософської думки, теоретичних підходів до наукових досліджень;
- створення теоретичного підґрунтя для наукової діяльності; - поглиблений розгляд методологічних засад наукових досліджень; - аналіз зв'язку філософських концепцій з проблемами сучасної науки.

1.3. Кількість кредитів 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни
Нормативна / за вибором Нормативна
Вид кінцевого контролю (семестровий екзамен або залік) Іспит
Денна форма навчання

Рік підготовки
1-й
Семестр
1-й
Лекції
24 год.
Практичні, семінарські заняття
12 год.
Самостійна робота
84 год.
Індивідуальні завдання
20 год.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Інтегральна

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері географії, щодо регіонального і міського розвитку, збалансованого природокористування та просторового планування, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, проводити власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення

Загальні

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК04. Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері географії та з дотичних до неї напрямів на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності

Фахові

СК01. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері географії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з географії та суміжних галузей.

СК04. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері географії, природокористування та регіонального розвитку, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

СК06. Здатність інтегрувати знання з різних галузей, застосовувати системний підхід та враховувати технічні, правові, етичні та інші аспекти під час розв'язання наукових і прикладних задач та проведення досліджень.

СК08. Здатність до встановлення взаємозв'язків у системі «природа – населення – господарство» за результатами моніторингу геосистем із застосуванням сучасних методів та технологій досліджень

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми доктора філософії повинні досягти таких результатів навчання:

РН01. На виконання Стратегічних цілей й намірів Університету до 2030 року (Пріоритетна ціль 4) мати сучасні концептуальні знання у сфері географії та на межі галузей знань і спеціальностей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень, отримання нових знань та/або здійснення інновацій.

РН02. Глибоко розуміти методологію природничо- та/або суспільно-географічних досліджень, застосувати її у власній науковій діяльності та викладацькій практиці

РН03. Формулювати і перевіряти гіпотези, використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних та/або емпіричних досліджень, наявні літературні дані.

РН08. Критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН09. Розробляти та досліджувати концептуальні та інші моделі процесів і систем, ефективно використовувати їх для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у сфері географії та дотичних міждисциплінарних напрямках.

РН10. Розуміти філософську методологію пізнання, ключові засади професійної та наукової етики, систему морально-культурних цінностей, дотримуватись у професійній діяльності принципів соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1. Філософські засади наукового пізнання

Тема 1. Наука: специфіка, функції та рівні

Наука як форма суспільної свідомості. Її відмінності від інших форм. Унікальність науки. Соціальні функції науки. Структура наукового знання. Теоретичний рівень наукового знання, його сутність та структура. Емпіричний рівень наукового пізнання, його сутність та структура. «Позаємпіричні засади» наукового знання як «наслідок» проблеми «емпіричних фактів, що теоретично навантаженні». Три складові наукового знання.

Тема 2. Методи та форми наукового знання.

Форми наукового знання: проблема, факт, гіпотеза, теорія, концепція та їх співвідношення між собою. Методи наукового знання, що використовуються на теоретичному рівні. Загально-логічні методи: дедукція, індукція, абдукція аналогія, аналіз, синтез, метод сходження від загального до конкретного, логічний та історичний методи. Загальнотеоретичні методи: аксіоматичний метод, метод формалізації, гіпотетико-дедуктивний метод. Експеримент та його особливі форми: природний, уявний, фізичне моделювання.

Позитивізм та його різновиди.

Тема 3. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».

Сутність позитивізму та його основні джерела: специфіка розвитку науки у першу половину XIX століття, індустріальна революція та авторитет наукового знання, механізм повсякденного пізнання. Емпіріокритицизм у суспільній свідомості того часу. Критика емпіріокритицизму з позицій матеріалізму. Наукова революція на початку XX століття та неспроможність емпіріокритицизму.

Тема 4. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».

Принципові недоліки та вади позитивізму. Проблема співвідношення між теоретичним та емпіричним у науці та повсякденності. Форма та зміст наукової теорії. Неопозитивізм як спроба обійти недоліки та вади позитивізму через затвердження позитивного змісту теорії. Основні етапи та персоналії неопозитивізму. Логічний та лінгвістичний неопозитивізм.

Тема 5. Постпозитивістські концепції науки.

Відмінність у розумінні науки у позитивізмі та постпозитивізмі: наука як статична система знань і наука як різновид динамічної соціальної діяльності людини по пошуку нових знань. Концепція науки Поппера та принцип фальсифікації. Логіко-методологічні засади цього принципу. Принцип фальсифікації як демаркаційний принцип між наукою та не наукою. Проблема співвідношення між старими та новими науковими теоріями. Кумулятивні та некумулятивні концепції науки. Обмеженість принципу верифікації. Теза Дюгема-Куайна та «принцип відповідності» Бора. Концепція науки Куна. Концепція науки Тулміна. Теорія як «популяція» понять які функціонують у «матриці розуміння». Еволюція науки та вплив на науку соціально-культурних факторів. Методологічний анархізм П. Фейєрабенда. Вітчизняна філософія науки та її специфіка. Відмінність ролі та місця науки у вітчизняному та західному суспільствах.

Розділ 3. Соціальні структури та динаміка розвитку науки.

Тема 6. Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.

Загальні положення про взаємозв'язок між наукою та суспільством. Матеріалістичне розуміння історії. Суспільство як матеріальна система. Необхідність ресурсів та технологій для розвитку суспільства. Технологічні революції за час існування людини: неолітична революція, урбаністична революція, індустріальна революція. Технології як донаукові форми знання. Відмінність технологій від науки. Практичний характер технологій та теоретичний характер науки. Роль критичного мислення.

Тема 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у XXI столітті.

Індустріальна революція у сучасному світі. Розвиток науки та техніки. Особливості функціонування науково-технічного прогресу у кінці XX століття як процесу «теоретизації» технологій та «практизації» теорій. Злиття науки та виробництва. Перспективи науки у XXI столітті. Інформаційна та інформаціональна доба.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Усього	у тому числі		
		л	п	Інд
1	2	3	4	5
Розділ 1. Філософські засади наукового пізнання				
Тема 1. Наука: специфіка, функції та рівні.	14	4	2	8
Тема 2. Методи та форми наукового знання.	14	4	2	8
Тема 3. Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».	14	2	1	11
Тема 4. Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».	14	2	1	11
Тема 5. Постпозитивістські концепції науки.	36	4	2	30
Тема 6. Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.	14	4	2	8
Тема 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у XXI столітті.	14	4	2	8
Усього годин	120	24	12	84

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Наука: специфіка, функції та рівні.	2
2	Методи та форми наукового знання.	2
3	Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».	1
4	Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».	1
5	Постпозитивістські концепції науки.	2
6	Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.	2
7	Наука у індустріальну епоху та її перспективи у ХХІ столітті.	2
	Разом 12	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи, теми	
1	Підготовка та виступи з доповіддю (за тематикою)	40
3	Виконання індивідуального дослідницького завдання (аналіз наукових праць)	20
4	Опрацювання рекомендованої літератури	10
5	Підготовка до екзаменаційної роботи	14
	Разом	84

6. Індивідуальні завдання

- Створення доповіді (реферат) на проблемну тематику з презентацією у сучасних форматах (ppt, prezi);
- написання реферату або тез на наукову конференцію аспірантів та студентів або статті у видання з тематики курсу. Додатково заохочуються написання наукових робіт з тематики курсу, які б були пов'язані з тематикою наукового дослідження аспіранта.

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Серед методів навчання при вивченні навчальної дисципліни «Філософські засади наукового пізнання» в залежності від етапу навчання використовують метод підготовки до вивчення нового матеріалу, його закріплення у вигляді питань для самоконтролю, а також метод пояснення педагога при безпосередньому керівництві останнього, де можуть бути використані пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі методи самостійної роботи, де керівництво викладача є опосередкованим.

VIII. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Організація поточного контролю. Викладач слідкує за тим, щоб кожен здобувач отримав необхідну компетенцію в областях, що входять до тем занять. Засвоєння теми (поточний контроль) контролюється на семінарському занятті відповідно до конкретних цілей.

Під час оцінювання засвоєння кожної навчальної теми дисципліни (поточна навчальна діяльність - **ПНД**) та підсумкового заняття (**ПЗ**) здобувачу виставляється оцінка за традиційною 4-бальною системою: «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно» і складається з наступних компонентів: усна відповідь - 2-5 балів. Для оцінки поточної навчальної діяльності (ПНД) викладач вираховує середню оцінку за практичні заняття. Загальна сума балів за поточну навчальну діяльність не може перевищувати 60 балів. Мінімальна – 20 балів.

Оцінювання індивідуальних завдань здобувача здійснюється за виконання завдань викладача: доповідь реферату на семінарському занятті 0–2 бали; доповідь з презентацією на семінарському занятті 0–3 бали, доповідь на науково-практичних конференціях кафедри, університету, написання тез, статей 0–5 балів.

Оцінювання **самостійної роботи здобувача (СР)** проводиться до екзамену.

У разі незгоди з оцінкою здобувач має право подати в день оголошення оцінки або наступний робочий день гаранту ОНП письмову апеляцію, вказавши конкретні причини незгоди з оцінкою.

Організація підсумкового контролю (ПК) Залік проходить у формі письмової залікової роботи

IX. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Оцінка з дисципліни, є рейтинговою та визначається як сума оцінок поточної навчальної діяльності (у балах), що виставляється на кожному семінарському занятті за відповідною темою, бальної оцінки за виконання індивідуальної роботи, та оцінки підсумкового контролю (у балах), яка виставляється при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліків, визначених програмою дисципліни.

Поточна навчальна діяльність здобувача оцінюється за 4-бальною (традиційною) шкалою з використанням прийнятих у ВНЗ критеріїв оцінювання. Поточний контроль здійснюється на кожному семінарському занятті відповідно конкретним цілям теми і включає стандартизовані форми контролю теоретичної підготовки та контроль професійних умінь. Поточний контроль включає оцінювання початкового рівня знань (усне або письмове експрес-опитування, вирішення типових ситуаційних задач).

Схема нарахування балів Іспит

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Залік
Розділ 1										
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Відвід. лекцій та семінарів	Індивідуальне завдання	Разом	
5	5	5	5	5	5	5	5	20	60	40

T1, T2...T7 – теми

Шкала оцінювання (дворівнева система оцінювання)

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для заліку
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

Шкала оцінювання (чотирирівнева система оцінювання)

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Система оцінювання та критерії успішності з курсу «Філософські засади наукового пізнання» (іспит)

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
Розділ 1			
1	Відвідування лекцій	5	Постійно
2	Участь в семінарських заняттях та колоквіумах	35	Постійно
3	Контрольна робота	20	
	Всього	60	
	Підсумковий контроль-чотирирівнева система	40	

	оцінювання (екзамен)		
	Всього	100	
Додаткові бали (бонуси):			
Виступ на конференції за наявності друкованої програми		5	
Публікація наукової статті		5	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАЇЬ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ.

РОЗДІЛ 1.

1. Відвідування лекцій:

5 балів: аспірант (доктор філософії) відвідав 90 - 100 % лекційних занять;

4 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 66 - 89 % лекційних занять;

3 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 41 – 65 % лекційних занять;

2 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 21 - 40% лекційних занять;

1 бал: аспірант (доктор філософії) відвідав 1- 20 % лекційних занять;

0 балів: аспірант (доктор філософії) не відвідував лекції

2. Виступ з доповіддю (разом до 30 балів):

5 балів:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано послідовно, системно, логічно;

питання висвітлено всебічно та з урахуванням різних точок зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив глибоке знання змісту питання, вільно оперування термінами;

відповіді повністю репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;

4 бали:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано в цілому послідовно та логічно;

питання висвітлено всебічно та у співставленні з основними точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив в цілому знання змісту питання, вільне оперування термінами;

відповіді достатньо репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;

3 бали:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано в цілому послідовно;

питання достатньо висвітлено та у співставленні з окремими точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив певне знання змісту питання, оперування термінами;

відповіді на додаткові питання не є повними, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не завжди точні, мають похибки;

2 бали:

виступ аспіранта побудовано не завжди послідовно;

питання достатньо висвітлено, проте відсутнє співставлення різних точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив фрагментарне знання змісту питання, оперування термінами викликало труднощі;

відповіді на додаткові питання потребують уточнення, конкретизації, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;

1 бал:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано здебільшого стихійно;
питання недостатньо висвітлено, відсутнє співставлення різних точок зору;
під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив роздуми про зміст питання,
оперування термінами викликало значні труднощі;
відповіді розпливчаті та виходять за межі додаткових питання, посилення на вітчизняну
та іноземну фахову літературу відсутні;

0 балів: аспірант (доктор філософії) не підготував та не виступив з доповідями.

3. Участь в семінарських заняттях:

5 балів:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 90-100% семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були постійними та мали суттєвий характер;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували системне знання
матеріалу та сприяли більш глибокому висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії транс дисциплінарних досліджень аспірант
(доктор філософії) продемонстрував впевнене знання та вміння використовувати
фахову термінологію.

4 бали:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 66 - 89 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були періодичними та мали суттєвий характер;
задані аспірантом питання продемонстрували достатнє знання матеріалу та сприяли в
цілому висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував
достатнє знання та вміння використовувати фахову термінологію.

3 бали:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 41 - 65 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали суттєвий характер;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували певне знання
матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував
певне знання та вміння використовувати фахову термінологію.

2 бали:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 21 - 40 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не мали суттєвого характеру;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували окремі знання
матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував
деякі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

1 бал:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 5 - 20 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали безпосереднє
відношення до питання, що обговорювалося;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували уявлення про
матеріал, що вивчається, та не сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення філософії досліджень аспірант (доктор філософії)
подемонстрував окремі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

0 балів: аспірант (доктор філософії) не брав участь в семінарських заняттях

Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність здобувачам виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені навчальною програмою. Здобувач має отримати оцінку з кожної теми. Форми оцінювання поточної навчальної діяльності мають бути стандартизованими. Виставлені за традиційною шкалою оцінки конвертуються у бали. Максимальна кількість балів, яку може набрати здобувач за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни становить 60 балів. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни становить 20 балів.

Оцінка успішності з дисципліни виставляється лише здобувачам, яким зараховані усі заняття з дисципліни.

Самостійна робота здобувачів, яка передбачена в темі поряд із аудиторною, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті.

Максимальна кількість балів, яку здобувач може набрати при вивченні дисципліни, становить 100 балів, тобто 60 балів за поточну навчальну діяльність та 40 балів за екзамен.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач за поточну навчальну діяльність при вивченні модуля, становить 50 балів, тобто 20 балів за поточну навчальну діяльність та 30 балів за екзамен.

Дотримання академічної доброчесності

Протягом вивчення навчальної дисципліни здобувачі третього освітньо-наукового рівня ступеня доктора філософії з комп'ютерних наук мають дотримуватися принципів академічної доброчесності. Для цього виконання самостійної роботи, контрольних робіт, робота на заліку має виконуватися індивідуально. Під час виконання самостійної роботи здобувачі можуть консультуватися з викладачами та з іншими аспірантами, але повинні самостійно робити завдання, керуючись власними знаннями, уміннями та навичками. Посилання на всі ресурси та джерела, якими здобувач користується при виконанні завдань, повинні бути чітко визначені та оформлені згідно існуючим правилам і стандартам. У разі спільної роботи з іншими здобувачами над виконанням завдань, здобувач повинен зазначати ступінь його залученості до роботи.

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВИХ

КОНТРОЛІВ ЗНАНЬ

1. Наука як специфічна форма суспільної свідомості
2. Теоретичний рівень наукового знання (на прикладах сучасного природознавства).
3. Емпіричний рівень сучасного знання (на прикладах сучасного природознавства).
4. Методи наукового знання, що використовуються на теоретичному рівні (на прикладах сучасного природознавства).
5. Методи наукового знання, що використовуються на емпіричному рівні (на прикладах сучасного природознавства).
6. Позитивізм – основні ідеї та персоналії.
7. Емпіріокритицизм та криза в фізиці на початку XX століття
8. Неопозитивізм – за та проти
9. Антична наука – соціальний вимір
10. Середньовічний університет як генезис класичної наукової організації
11. Наука у візантійському суспільстві

12. Ісламська середньовічна наука
13. Соціальний статус класичної науки
14. Форми наукової організації у XX столітті – порівняльний аналіз
15. Наука як продуктивна сила суспільства
16. Академія чи університети – оптимальні форми організації науки
17. Чи повинна наука бути економічно прибутковою?
18. Особистість та колектив, або лібералізм та соціалізм у науці.
19. Роль та місце науки у сучасному житті суспільства.
20. Чи може бути наука національним феноменом?
21. Наука й соціальний прогрес – сучасний стан та перспективи
22. Криза сучасної цивілізації та наука
23. Визначення науки. Наука і псевдонаука.
24. Позитивістська філософія О.Конта, Г.Спенсера.
25. Емпіріокритицизм Маха й Авенаріуса.
26. Різні інтерпретації міфу та специфіка міфічного відображення дійсності.
27. Логіко-математичні, природничі та гуманітарні науки.
28. Складові науки (факт, теорія, поняття, гіпотеза, концепція) та їх співвідношення між собою.
29. Досвід та експеримент (звичайний, розумовий, обчислювальний).
30. Гіпотетико-дедуктивний метод.
31. Структурно-функціональна, соціально-конфліктна, символічно-інтерактивна парадигми в сучасній соціології.
32. Герменевтика та її методи. Герменевтичне коло.
33. Структуралізм: його загальнонаукові й філософські аспекти.
34. Причинність, детермінізм, індетермінізм у науці.
35. Теорія фракталів та синергетика.
36. Інформація як форма відображення та зворотного зв'язку.
37. Концепції теорії катастроф.
38. Класична концепція істини. Проблеми класичної концепції.
39. Когерентна концепція істини та проблема концептуально-мовних каркасів.
40. Прагматична концепція істини та її проблеми.
41. Інструменталізм та концептуальний прагматизм. Операціоналізм істини.
42. Теза Дюгема-Куайна.
43. Теза Куна-Фейєрабенда.
44. Конвенціоналістська концепція істини.
45. Фідеїстська концепція істини.
46. Феноменологічні концепції істини.
47. Постпозитивістські концепції І.Лакатоса, Т.Куна, Ст.Тулміна.
48. Методологічний анархізм П.Фейєрабенда.
49. Соціологія науки Дюркгейма, Маркса, Мангейма.
50. Соціологія науки і бізнесу М. Вебера.
51. Вплив політичних, економічних і культурних факторів на розвиток і характер наукового знання.
52. Соціально-етичні проблеми наукової діяльності та взаємодії наукового співтовариства з рештою суспільства.
53. Філософія й ситуація постмодерну.
54. Психологія наукової діяльності.
55. Етичні проблеми сучасної науки.

56. Основні елементи наукового знання.
57. Наука та ідеологія.
58. Наукове та художнє пізнання дійсності.
59. Дисциплінарна онтологія та моделі у науковому пізнанні.
60. Фізична картина світу.
61. Космологічна картина світу.
62. Біологічна картина світу.
63. Проблеми існування в математиці.
64. Інтуїтивізм у підвалинах математичного знання.
65. Конструктивізм у підвалинах математичного знання.
66. Філософія техніки: основні проблеми.
67. Сутність техніки.
68. Принцип доповнюваності.
69. Принцип відповідності та концепції некумулятивного знання?
70. Філософські проблеми сучасних гуманітарних наук.
71. Принцип симетрії як методологічний принцип сучасного наукового знання.
72. Принцип симетрії у сучасній фізиці.
73. Принцип симетрії у сучасній біології.
74. Соціальні функції техніки.
75. Холізм і плюралізм у науковому пізнанні.

Х. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Александров Ю.В. Астрономія: Історико-методологічний нарис. – К., 1999
2. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень. — К. «Вища школа», 2003
3. Габермас Ю. Філософський дискурс модерну. К., 2000.
4. Габович А. Г. Основи наукових досліджень — К., 2007
5. Горбатенко І. Ю. Основи наукових досліджень: підручник — К. 2001.
6. Грищенко І. М. Основи наукових досліджень — К., 2001.
7. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень К. 2004.
8. Кравчук, Н. Я. Основи наукових досліджень— Тернопіль, 2006.
9. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень — К., 2005.
10. Конверський А.Є. Критичне мислення. – К. : Центр учбової літератури, 2020. – 370 с.
11. Корягін М. В. Основи наукових досліджень. – К, 2014.
12. Кун Томас. Структура наукових революцій. — К., 2001.
13. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень — К. 2003.
14. Марцин В. С. Основи наукових досліджень. — Львів, 2002.
15. Мельник В.П. Філософія. Наука. Техніка: Методолого-світоглядний аналіз Львів: 2010
16. Пікашова Т.Д. Розвиток наукових знань у ХІХ столітті. – К., 2001.
17. Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія знання – Львів, 2000.
18. Пілюшенко В. Л. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення — Київ, 2004.
32. Попович М.В. Рациональність і виміри людського буття . – К. 1997
33. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень :. — К. 2007.

34. Ростовський В. С. Основи наукових досліджень і технічної творчості. — К., 2009.
37. Сучасне природознавство: когнітивний, світоглядний, культурно-історичний виміри — К. 1995.
38. Сурмін Ю. Майстерня вченого. Підручник для науковця. — К, 2006.

Допоміжна

39. Основи методології та організації наукових досліджень.: — К., 2010.
40. Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.
41. Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. — Харків : Акта, 2003. — 288 с.
42. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. — К., 2003.
43. Філософія та методологія науки.- К., 2008.
44. Big Data: A New Medium?/ Edited by N. Lushetich. Routledge, 2020. 228 p.
45. Christman J. Social and Political Philosophy. A contemporary introduction. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2002.
46. Gauch H. G. Scientific Method in Practice / Hugh G. Gauch. — New York : 2003.
47. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. New York: Springer, 2004. 779p
48. Handbook of Contemporary European Social Theory / Edited by G. Delanty. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.
49. Latour B. Give me a Laboratory and I will Raise the World. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/12-GIVE-ME-A-LAB-GB.pdf>
50. Pruzan P. Research Methodology: The Aims, Practices and Ethics of Science Springer, 2016.
51. Rifkin J. The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism. St. Martin's Griffin, 2014. 522 p
52. Sandmeyer. B. Husserl's constitutive phenomenology: its problem and promise. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
53. Storm J. A. J. Metamodernism: The Future of Theory (First). University of Chicago Press, 2021. 328 p.
54. The Twentieth Century To Quine and Derrida / Edited by W.T. Jones, R.J. Fogelin. Harcourt Brace Company, 1997.
55. Tytar O. V., Havryliuk Y. R. Education as a Key Strategy of Postmodern Philosophy: Overcoming the Trauma of Non-Freedom. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science". 2021. Vol. 63. P. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-01>
56. Tytar O. Трансдисциплінарність і «суспільство знання» в розвитку сучасної національної філософії науки. Гуманітарний часопис : збірник наукових праць. — Харків : НАУ «Харків. авіац. ін-т». — 2019. — № 2. — С.13-21 // <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/gch/article/view/792/854> (фахове видання України)
57. Tytar O. Інтегративна роль філософії у сучасному науковому пізнанні/ Титар О.В., Загрійчук І.Д. Вид-во «Гілея», Київ. 2019. Вип. 153 (№2), — С. 268–272. <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=221>(фахове видання України)
58. Титар О. В. The Frankfurt School as a constructive criticism of the Enlightenment (To The 100Th Anniversary of The Frankfurt School) /Tytar O.V., Alimova V., Fradkina N European philosophical and historical discourse, Praha, 2023, Volume 9, Issue 1, pp.27-34. DOI: 10.46340/ephd.2023.9.1

59. Tytar O. Challenges and opportunities of digital transformation in Ukrainian Education / Krymska A., Chalii A., Petruk V., Kobzieva O, Tytar O. Futurity education. 2024. 4 (3).182-199. <https://doi.org/10.57125/FED.2024.09.25.11>
60. Tytar O. Art as Tool for socio-cultural Transformation: a Case-study in the Context of Contemporary Social Change / Tytar O., Dobrovolska Yu., Semko J., Yuhan N. Synesis. V. 16. N. 1. 2024. Pp. 445-460. Accession Number WoS 001177469300004 ISSN168-6785IDS Number KB3T9 (Web of Science)
61. Tytar O. Analysis of The Impact of The Digital Revolution on Creativity in Contemporary Art: Technological Changes, Interactivity and Virtual Aesthetics / Tytar O., Borysova S., Stoliarchuk N., Alforova Z. Synesis. V. 16. N. 1. 2024. Pp. 403-420. Accession Number WoS 001177469300004 ISSN168-6785IDS Number KB3T9 (Web of Science)
62. Tytar O. Cultural preservation and digital heritage: challenges and opportunities/ Siliutina, I., Tytar, O., Barbash, M., Petrenko, N. Amazonia Investiga, 2024.13(75), 262-273. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.75.03.21> (Web of Science)
63. Tytar O. Interdisciplinary approaches to the Study of socio-cultural processes in the context of military conflicts: combining philosophy, psychology, sociology and other sciences/ Tytar O., Rudenko O., Kholokh O., Hutsuliak D& Zakharina T. Synesis. 2024. 16(2), 122–138. <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/306> (Web of Science)

XI. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

<http://nlu.org.ua> Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого
<http://dnrb.gov.ua/ua/> Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О.Сухомлинського
<http://www.library.univ.kiev.ua/ukr> Наукова бібліотека імені Михайла Максимовича
<http://lib.npu.edu.ua> Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова
<http://www.library.ukma.edu.ua> Наукова бібліотека Національного університету «КиєвоМогилянська академія»
<http://lounb.org.ua> Львівська обласна універсальна наукова бібліотека
<http://odnb.odessa.ua> Одеська національна наукова бібліотека
<https://www.libr.dp.ua> Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія
<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/> Електронна бібліотека філософії
 Філософські засади наукового пізнання (Олена Титар курс в Moodle)
<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=12131>

2.конспект лекцій

Розділ 1. Філософські засади наукового пізнання

Тема 1. Наука: специфіка, функції та рівні

Наука як форма суспільної свідомості. Її відмінності від інших форм. Унікальність науки. Соціальні функції науки. Структура наукового знання. Теоретичний рівень наукового знання, його сутність та структура. Емпіричний рівень наукового пізнання, його сутність та структура. «Позаемпіричні засади» наукового знання як «наслідок» проблеми «емпіричних фактів, що теоретично навантаженні». Три складові наукового знання.

Тема 2. Методи та форми наукового знання.

Форми наукового знання: проблема, факт, гіпотеза, теорія, концепція та їх співвідношення між собою. Методи наукового знання, що використовуються на теоретичному рівні. Загально-логічні методи: дедукція, індукція, абдукція аналогія, аналіз, синтез, метод сходження від загального до конкретного, логічний та історичний методи. Загальнотеоретичні методи: аксіоматичний метод, метод формалізації, гіпотетико-дедуктивний метод. Експеримент та його особливі форми: природний, уявний, фізичне моделювання.

Позитивізм та його різновиди.

Тема 3. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».

Сутність позитивізму та його основні джерела: специфіка розвитку науки у першу половину XIX століття, індустріальна революція та авторитет наукового знання, механізм повсякденного пізнання. Емпіріокритицизм у суспільній свідомості того часу. Критика емпіріокритицизму з позицій матеріалізму. Наукова революція на початку XX століття та неспроможність емпіріокритицизму.

Тема 4. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».

Принципові недоліки та вади позитивізму. Проблема співвідношення між теоретичним та емпіричним у науці та повсякденності. Форма та зміст наукової теорії. Неопозитивізм як спроба обійти недоліки та вади позитивізму через затвердження позитивного змісту теорії. Основні етапи та персоналії неопозитивізму. Логічний та лінгвістичний неопозитивізм.

Тема 5. Постпозитивістські концепції науки.

Відмінність у розумінні науки у позитивізмі та постпозитивізмі: наука як статична система знань і наука як різновид динамічної соціальної діяльності людини по пошуку нових знань. Концепція науки Поппера та принцип фальсифікації. Логіко-методологічні засади цього принципу.

Принцип фальсифікації як демаркаційний принцип між наукою та не наукою. Проблема співвідношення між старими та новими науковими теоріями. Кумулятивні та некумулятивні концепції науки. Обмеженість принципу верифікації. Теза Дюгема-Куайна та «принцип відповідності» Бора. Концепція науки Куна. Концепція науки Тулміна. Теорія як «популяція» понять які функціонують у «матриці розуміння». Еволюція науки та вплив на науку соціально-культурних факторів. Методологічний анархізм П. Фейєрабенда. Вітчизняна філософія науки та її специфіка. Відмінність ролі та місця науки у вітчизняному та західному суспільствах.

Розділ 3. Соціальні структури та динаміка розвитку науки.

Тема 6. Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.

Загальні положення про взаємозв'язок між наукою та суспільством. Матеріалістичне розуміння історії. Суспільство як матеріальна система. Необхідність ресурсів та технологій для розвитку суспільства. Технологічні революції за час існування людини: неолітична революція, урбаністична революція, індустріальна революція. Технології як донаукові форми знання. Відмінність технологій від науки. Практичний характер технологій та теоретичний характер науки. Роль критичного мислення.

Тема 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у XXI столітті.

Індустріальна революція у сучасному світі. Розвиток науки та техніки. Особливості функціонування науково-технічного прогресу у кінці XX століття як процесу «теоретизації» технологій та «практизації» теорій. Злиття науки та виробництва. Перспективи науки у XXI столітті. Інформаційна та інформаційна доба.

3.Матеріали до семінарських, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи студентів

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Наука: специфіка, функції та рівні.	2
2	Методи та форми наукового знання.	2
3	Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».	2
4	Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».	2
5	Постпозитивістські концепції науки.	2
6	Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.	2
7	Наука у індустріальну епоху та її перспективи у XXI столітті.	2
	Разом 14	

Під час семінарського заняття аспіранти беруть участь в обговоренні запропонованих питань. Оцінюється (до 5 балів) як виступи з доповіддю, так і активність у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію, критично переосмислювати опрацьований матеріал.

Семінар 1. Наука: специфіка, функції та рівні.

1. Структура наукового знання.
2. Логіка як методологічний каркас теоретичного рівня. Абстрактний характер теорії.
3. Емпіричний рівень наукового пізнання, його сутність та структура.
4. Взаємозв'язок теоретичного та емпіричного рівня.

Основна література

- 1.Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія знання – Львів, 2000.
- 2.Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття . – К. 1997
3. Haken H. Synergetics:An Introduction Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry&Biology. Springer Science&Business Media, 2012.- 355p.https://books.google.com.ua/books/about/Synergetics.html?id=qe71CAAAQBAJ&redir_esc=y

4. Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. Verso Books, 2018 .- 384 p. https://books.google.com.ua/books?id=gOdOEAAAQBAJ&redir_esc=y

Додаткова література:

1.Електронна бібліотека філософії <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>

2. Філософська навчальна література online <https://pidruchniki.com/filosofiya/>

Семінар 2. Методи та форми наукового знання

1. Загально-логічні методи.

2. Загальнотеоретичні методи: аксіоматичний метод, метод формалізації, гіпотетико-дедуктивний метод. Теорема Гьоделя та її філософські та методологічні наслідки

3. Метод спостереження та його переваги. Процедура вимірювання та метод порівняння.

4. Експеримент та його особливі форми: природний, уявний, фізичне моделювання.

Основна література:

1.Конверський А.Є. Критичне мислення. – К. : Центр учбової літератури, 2020. – 370 с.

2.Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. – Харків : Акта, 2003. – 288 с.

3.Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. — К., 2003.

4.Філософія та методологія науки.- К., 2008.

5.Big Data: A New Medium?/ Edited by N. Lushetich. Routledge, 2020. 228 p.

6.Tytar O. Трансдисциплінарність і «суспільство знання» в розвитку сучасної національної філософії науки. Гуманітарний часопис : збірник наукових праць. – Харків : НАУ «Харків. авіац. ін-т». – 2019. – № 2. – С.13-21
// <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/gch/article/view/792/854> (фахове видання України)

7.Tytar O. Інтегративна роль філософії у сучасному науковому пізнанні/ Титар О.В., Загрійчук І.Д. Вид-во «Гілея», Київ. 2019. Вип. 153 (№2), – С. 268–272. <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=221>(фахове видання України)

8.Tytar O. The Frankfurt School as a constructive criticism of the Enlightenment (To The 100Th Anniversary of The Frankfurt School) /Tytar O.V., Alimova V., Fradkina N European philosophical and historical discourse, Praha, 2023, Volume 9, Issue 1, pp.27-34. DOI: 10.46340/ephd.2023.9.1

9.Tytar O. Challenges and opportunities of digital transformation in Ukrainian Education /Krymska A., Chalii A., Petruk V., Kobzieva O, Tytar O. Futurity education. 2024. 4 (3).182-199. <https://doi.org/10.57125/FED.2024.09.25.11>

Додаткова література:

- 1.Електронна бібліотека філософії <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>
2. Філософська навчальна література online <https://pidruchniki.com/filosofiya/>

Семінар 3. Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі»

1. Позитивізм Конта та Спенсера як позитивізм «першої хвилі».
2. Емпіріокритицизм як «друга хвиля» позитивізму: основні ідеї та принципи.
3. Критика емпіріокритицизму з позицій матеріалізму. Наукова революція на початку ХХ та неспроможність емпіріокритицизму.

Основна література:

- 1.Білецький І.П. Філософія і методологія наукового пізнання. – Харків : ХДЕУ, 2001. – 104 с.
- 2.Рассел Б. Історія західної філософії. – К. : Основи, 1995. – 760 с.
- 3.Рьод В. Шлях філософії: ХІХ–ХХ ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.

Семінар 4.. Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі»

1. Неопозитивізм як спроба обійти недоліки та вади позитивізму через затвердження позитивного змісту теорії.
2. Логічний та лінгвістичний неопозитивізм.
3. Принцип верифікації.

Основна література:

- 1.Білецький І.П. Філософія і методологія наукового пізнання. – Харків : ХДЕУ, 2001. – 104 с.
- 2.Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат.
https://www.wittgensteinproject.org/w/index.php/Logisch-philosophische_Abhandlung
- 3.Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем / Пер. з англ. під кер. О.Є. Оліфер. Актуальні проблеми духовності. 2021.№2. pp.170-192.

Додаткова література:

- 1.Рассел Б. Історія західної філософії. – К. : Основи, 1995. – 760 с.
2. Рьод В. Шлях філософії: ХІХ–ХХ ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.

Семінар 5. Постпозитивістські концепції науки

1. Концепція науки Поппера та принцип фальсифікації.
2. Теза Дюгема-Куайна та «принцип відповідності» Бора.
3. Концепція науки Куна. «Структура наукових революцій»: «Парадигма» та її структура, «нормальна наука», «головоломка», «наукова революція».
4. Концепція науки Лакатоса: «наукова-дослідна програма» та її структура.
5. Концепція науки Тулміна. Теорія як «популяція» понять які функціонують у «матриці розуміння».
6. Методологічний анархізм П.Фейєрабенда.
7. Відмінність ролі та місця науки у вітчизняному та західному суспільствах.

Основна література:

- 1.Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат.
https://www.wittgensteinproject.org/w/index.php/Logisch-philosophische_Abhandlung
2. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ: Порт-Рояль, 2001. 227 с
- 3.Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем / Пер. з англ. під кер. О.Є. Оліфер // Актуальні проблеми духовності. 2021.№2. С.170-192.
- 4.Toulmin S. Knowing and Acting: An Invitation to Philosophy. Macmillan, 1976 - 310 р.

Семінар 6. Наука та суспільство в культурно-історичному контексті

1. Взаємозв'язок між наукою та суспільством.
2. Технологічні революції.
3. «Народження» теорії та антична наука.
4. Інституалізація науки у середньовічних університетах.
- 5.Розвиток науки епохи Відродження та Нового часу.
6. Виникнення та розвиток Академій наук за Заході та Сході Європи.

Основна література:

- 1.Рассел Б. Історія західної філософії. – К. : Основи, 1995. – 760 с.
- 2.Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.

3. Latour B. Give me a Laboratory and I Will Reize the World. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/12-GIVE-ME-A-LAB-GB.pdf>

4. Latour B. Leclercq C. Reset Modernity! MIT Press, 2016. 432 p.

5. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К. : Наукова думка, 1997. – 188 с.

Додаткова література:

1. Свідзинський А. Самоорганізація і культура. – К. : Вид-цтво ім. Олени Теліги, 1999. – 288 с.

2. Schölzel H. Der große Leviathan und die Akteur-Netzwerk-Welten. Staatlichkeit und politische Kollektivität im Denken Bruno Latours. Nomos, Baden-Baden 2019

Семінар 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у ХХІ столітті

1. Індустріальна революція у сучасному світі.

2. Розвиток науки та техніки.

3. Виникнення «глобального світу» та глобальних проблем.

4. Організація наукової діяльності

5. Популяризаторська наукова діяльність та економічні трансформації.

Основна література:

1. Конверський А.Є. Критичне мислення. – К. : Центр учбової літератури, 2020. – 370 с.

2. Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. – Харків : Акта, 2003. – 288 с.

3. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. — К., 2003.

4. Філософія та методологія науки.- К., 2008.

5. Big Data: A New Medium?/ Edited by N. Lushetich. Routledge, 2020. 228 p.

6. Latour B. Leclercq C. Reset Modernity! MIT Press, 2016. 432 p.

Додаткова література:

1. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К. : Наукова думка, 1997. – 188 с.

2. The Twentieth Century To Quine and Derrida / Edited by W.T. Jones, R.J. Fogelin. Harcourt Brace Company, 1997.

3. Tytar O. V., Havryliuk Y. R. Education as a Key Strategy of Postmodern Philosophy: Overcoming the Trauma of Non-Freedom. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science". 2021. Vol. 63. P. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-01>

4. Tytar O. Трансдисциплінарність і «суспільство знання» в розвитку сучасної національної філософії науки. Гуманітарний часопис : збірник наукових праць. – Харків : НАУ «Харків. авіац. ін-т». – 2019. – № 2. – С.13-21 // <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/gch/article/view/792/854> (фахове видання України)

5. Tytar O. Інтегративна роль філософії у сучасному науковому пізнанні/ Титар О.В., Загрійчук І.Д. Вид-во «Гілея», Київ. 2019. Вип. 153 (№2), – С. 268–272. <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=221>(фахове видання України)

6. Титар О. В. The Frankfurt School as a constructive criticism of the Enlightenment (To The 100Th Anniversary of The Frankfurt School) /Tytar O.V., Alimova V., Fradkina N European philosophical and historical discourse, Praha, 2023, Volume 9, Issue 1, pp.27-34. DOI: 10.46340/ephd.2023.9.1

7. Tytar O. Challenges and opportunities of digital transformation in Ukrainian Education /Krymska A., Chalii A., Petruk V., Kobzieva O, Tytar O. Futurity education. 2024. 4 (3).182-199. <https://doi.org/10.57125/FED.2024.09.25.11>

8. Tytar O. Art as Tool for socio-cultural Transformation: a Case-study in the Context of Contemporary Social Change / Tytar O., Dobrovolska Yu., Semko J., Yuhan N. Synesis. V. 16. N. 1. 2024. Pp. 445-460. Accession Number WoS 001177469300004 ISSN168-6785IDS Number KB3T9 (Web of Science)

9. Tytar O. Analysis of The Impact of The Digital Revolution on Creativity in Contemporary Art: Technological Changes, Interactivity and Virtual Aesthetics / Tytar O., Borysova S., Stoliarchuk N., Alforova Z. Synesis. V. 16. N. 1. 2024. Pp. 403-420. Accession Number WoS 001177469300004 ISSN168-6785IDS Number KB3T9 (Web of Science)

10. Tytar O. Cultural preservation and digital heritage: challenges and opportunities/ Siliutina, I., Tytar, O., Barbash, M., Petrenko, N. Amazonia Investiga, 2024.13(75), 262-273. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.75.03.21> (Web of Science)

11. Tytar O. Interdisciplinary approaches to the Study of socio-cultural processes in the context of military conflicts: combining philosophy, psychology, sociology and other sciences/ Tytar O., Rudenko O., Kholokh O., Hutsuliak D& Zakharina T. Synesis. 2024. 16(2), 122–138. <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/306> (Web of Science)

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи, теми	
1	Підготовка та виступи з доповіддю (за тематикою)	40
3	Виконання індивідуального дослідницького завдання (аналіз наукових праць)	20
4	Опрацювання рекомендованої літератури	10
5	Підготовка до екзаменаційної роботи	14
	Разом	84

Література для самостійної роботи

1. Основи методології та організації наукових досліджень.: — К., 2010.
2. Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.
3. Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. – Харків : Акта, 2003. – 288 с.
4. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. — К., 2003.
5. Філософія та методологія науки.- К., 2008.
6. Big Data: A New Medium?/ Edited by N. Lushetich. Routledge, 2020. 228 p.
7. Christman J. Social and Political Philosophy. A contemporary introduction. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2002.
8. Gauch H. G. Scientific Method in Practice / Hugh G. Gauch. – New York : 2003.
9. Haken H. Synergetics: Introduction and Advanced Topics. New York: Springer, 2004. 779p
10. Handbook of Contemporary European Social Theory / Edited by G. Delanty. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.
11. Latour B. Give me a Laboratory and I will Raise the World. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/12-GIVE-ME-A-LAB-GB.pdf>
12. Pruzan P. Research Methodology : The Aims, Practices and Ethics of Science Springer, 2016.
13. Rifkin J. The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism. St. Martin's Griffin, 2014. 522 p
14. Sandmeyer. B. Husserl's constitutive phenomenology: its problem and promise. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
15. Storm J. A. J. Metamodernism: The Future of Theory (First). University of Chicago Press, 2021. 328 p.
16. The Twentieth Century To Quine and Derrida / Edited by W.T. Jones, R.J. Fogelin. Harcourt Brace Company, 1997.
17. Tytar O. V., Havryliuk Y. R. Education as a Key Strategy of Postmodern Philosophy: Overcoming the Trauma of Non-Freedom. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science". 2021. Vol. 63. P. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-01>
18. Tytar O. Трансдисциплінарність і «суспільство знання» в розвитку сучасної національної філософії науки. Гуманітарний часопис : збірник наукових праць. – Харків : НАУ «Харків. авіац. ін-т». – 2019. – № 2. – С.13-21 // <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/gch/article/view/792/854> (фахове видання України)

Тести для самоконтролю

20 балів

Варіант №1

Тема №1. М.Гайдеггер («Час картини світу») розглядає науку як сутнісне явище Нового часу, в чому сутність науки Нового часу, на думку М.Гайдеггера:

1. Метод
2. Дослідження
3. Розвиток
4. Еволюція

Answer: 2

Балів: 2

Тема №1. На статус універсальної діяльності і ідеал глобальної цілісності зараз претендує:

1. Наука
2. Мистецтво
3. Культура
4. Політика

Answer: 1

Балів: 2

Тема №2. До загально-логічних методів наукового знання належить:

1. Експеримент
2. Філософія
3. Аксиома
4. Дедукція

Answer: 4

Балів: 2

Тема №3. До етичних імперативів науки, за Робертом Мертоном, належить:

1. Демократія
2. Пошук істини
3. Організований скептицизм
4. Реалізм
5. Анархія

Answer: 3

Балів: 2

Тема №4-5. Еволюційну модель розвитку науки запропонував

1. Томас Кун
2. Стівен Тулмін
3. Бруно Латур
4. Пол Фейрабенд

Answer: 2

Балів: 2

Тема №4-5. До складу науково-дослідницької програми в теорії Імре Лакатоша входять:

1. Методологічний сумнів
2. Тверде ядро теорії
3. Негативна евристика

4. Міф
5. Прагматичні аспекти

Answer: 2,3

Балів: 2

Тема №4-5. На 1900 рік у світі було наукових журналів

1. 1 мільйон
2. 3546
3. 510
4. 10 тисяч
5. 30 тисяч

Answer: 4

Балів: 2

Тема №6. Технологічні революції за час існування людства:

1. Фінансово-економічна революція
2. Неолітична революція
3. Антична революція
4. Індустріальна революція
5. Французька революція
6. Революція з кібербезпеки

Answer: 2,4

Балів: 2

Тема №7. Сучасний етап розвитку науки визначають як:

1. Постнекласичний
2. Класичний
3. Некласичний
4. Модерний
5. Новочасний

Answer: 1

Балів: 2

Тема №8. Основні ознаки трансдисциплінарного підходу в сучасній науці

1. Використання трансфлексії
2. Проведення фундаментальних досліджень
3. Система наукових проєктів у відповідності до наукових завдань
4. Використання кількох методів

Answer: 1,3

Балів: 2

Разом: 20 балів

Варіант №2

Тема №1. До системи наукового знання входять:

1. Ілюстрації
2. Факти
3. Розвиток
4. Теорії

Answer: 2,4

Балів: 2

Тема №1. Загальна наукова картина світу включає:

1. Міф
2. Мистецтво
3. Фундаментальні теорії природничих, технічних і гуманітарних наук
4. Релігію

Answer: 3

Балів: 2

Тема №2. До загально-логічних методів наукового знання належить:

1. Аналіз
2. Експеримент
3. Філософія
4. Аксиома

Answer: 1

Балів: 2

Тема №3. «Нормальна наука», в теорії наукової революції Томаса Куна, характеризується як:

1. Реалізм
2. Пояснення нового відкриття з позицій панівних теорій
3. Організований скептицизм
4. Поява аномалій та альтернативних теорій
5. Зміна парадигми

Answer: 2

Балів: 2

Тема №4-5. Революційну модель розвитку науки запропонував

1. Томас Кун
2. Стівен Тулмін
3. Бруно Латур
4. Пол Фейрабенд

Answer: 1

Балів: 2

Тема №4-5. До складу науково-дослідницької програми в теорії Імре Лакатоша входять:

1. Позитивна евристика
2. Методологічний сумнів
3. Негативна евристика
4. Міф
5. Прагматичні аспекти

Answer: 1,3

Балів: 2

Тема №4-5. Синергетична парадигма в науці пов'язана з темами

1. Онтології
2. Буття

3. Становлення
4. Квантової стріли часу, незворотності
5. Епістемології

Answer: 3,4

Балів: 2

Тема №6. Е. Шредінгер («Що таке життя з погляду фізика») розглядає теорію життя як квантову теорію. Сучасна наука показує, що рівень цілісності живого організму настільки високий як рівень цілісності таких квантово-механічних систем, як:

1. Фінансово-економічна система
2. Ядра і атоми
3. Археологія
4. Молекули
5. Філателія
6. Системи з кібербезпеки

Answer: 2,4

Балів: 2

Тема №7. Б.Латур і С.Вулгар у праці «Життя лабораторії: конструювання наукових фактів» (1986) розглядають «реальне життя науки», науку як частину культури, «серцевину культури», спостерігаючи за буденною роботою вчених, вони пропонують:

1. Некласичний підхід
2. Класичний підхід
3. Антропологічний підхід
4. Етнографічний підхід
5. Синергетичний підхід

Answer: 3,4

Балів: 2

Тема №8. У сучасній науковій нелінійній картині світу поряд із регулярностями (законами) існують:

1. Детермінізм
2. Події
3. Злий рок
4. Людська свобода
5. Артефакти

Answer: 2,4

Балів: 2

Разом: 20 балів

Індивідуальні завдання

- Створення доповіді (реферат) на проблемну тематику з презентацією у сучасних форматах (ppt, prezi);
- написання реферату або тез на наукову конференцію аспірантів та студентів або статті у видання з тематики курсу. Додатково заохочуються написання наукових робіт з тематики курсу, які б були пов'язані з тематикою наукового дослідження аспіранта

4. Критерії оцінки успішності та результатів навчання

Організація поточного контролю. Викладач слідкує за тим, щоб кожен здобувач отримав необхідну компетенцію в областях, що входять до тем занять. Засвоєння теми (поточний контроль) контролюється на семінарському занятті відповідно до конкретних цілей.

Під час оцінювання засвоєння кожної навчальної теми дисципліни (поточна навчальна діяльність - **ПНД**) та підсумкового заняття (**ПЗ**) здобувачу виставляється оцінка за традиційною 4-бальною системою: «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно» і складається з наступних компонентів: усна відповідь - 2-5 балів. Для оцінки поточної навчальної діяльності (ПНД) викладач вираховує середню оцінку за практичні заняття. Загальна сума балів за поточну навчальну діяльність не може перевищувати 60 балів. Мінімальна – 20 балів.

Оцінювання індивідуальних завдань здобувача здійснюється за виконання завдань викладача: доповідь реферату на семінарському занятті 0–2 бали; доповідь з презентацією на семінарському занятті 0–3 бали, доповідь на науково-практичних конференціях кафедри, університету, написання тез, статей 0–5 балів.

Оцінювання **самостійної роботи здобувача (СР)** проводиться до екзамену.

У разі незгоди з оцінкою здобувач має право подати в день оголошення оцінки або наступний робочий день гаранту ОНП письмову апеляцію, вказавши конкретні причини незгоди з оцінкою.

Організація підсумкового контролю (ПК) Екзамен/Залік (чотирирівневий/двохрівневий засіб підсумкового контролю) проходить у формі письмової за роботи

СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Оцінка з дисципліни, є рейтинговою та визначається як сума оцінок поточної навчальної діяльності (у балах), що виставляється на кожному семінарському занятті за відповідною темою, бальної оцінки за виконання індивідуальної роботи, та оцінки підсумкового контролю (у балах), яка виставляється при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліків, визначених програмою дисципліни.

Поточна навчальна діяльність здобувача оцінюється за 4-бальною (традиційною) шкалою з використанням прийнятих у ВНЗ критеріїв оцінювання. Поточний контроль здійснюється на кожному семінарському занятті відповідно конкретним цілям теми і включає стандартизовані форми контролю теоретичної підготовки та контроль професійних умінь. Поточний контроль включає оцінювання початкового рівня знань (усне або письмове експрес-опитування, вирішення типових ситуаційних задач).

Схема нарахування балів Іспит

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Залік
Розділ 1										
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Відвід. лекцій та семінарів	Індивідуальне завдання	Разом	
5	5	5	5	5	5	5	5	20	60	40

T1, T2...T7 – теми

Шкала оцінювання (дворівнева система оцінювання)

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для заліку
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

Шкала оцінювання (чотирирівнева система оцінювання)

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Система оцінювання та критерії успішності з курсу «Філософські засади наукового пізнання» (іспит)

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
Розділ 1			
1	Відвідування лекцій	5	Постійно
2	Участь в семінарських заняттях та колоквіумах	35	Постійно
3	Контрольна робота	20	
	Всього	60	
	Підсумковий контроль-чотирирівнева система оцінювання (екзамен)	40	
	Всього	100	

Додаткові бали (бонуси):		
Виступ на конференції за наявності друкованої програми	5	
Публікація наукової статті	5	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ.

РОЗДІЛ 1.

1. Відвідування лекцій:

5 балів: аспірант (доктор філософії) відвідав 90 - 100 % лекційних занять;

4 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 66 - 89 % лекційних занять;

3 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 41 – 65 % лекційних занять;

2 бали: аспірант (доктор філософії) відвідав 21 - 40% лекційних занять;

1 бал: аспірант (доктор філософії) відвідав 1- 20 % лекційних занять;

0 балів: аспірант (доктор філософії) не відвідував лекції

2. Виступ з доповіддю (разом до 30 балів):

5 балів:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано послідовно, системно, логічно;

питання висвітлено всебічно та з урахуванням різних точок зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив глибоке знання змісту питання, вільно оперування термінами;

відповіді повністю репрезентують додаткові питання, опираючись на

вітчизняну та іноземну фахову

літературу;

4 бали:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано в цілому послідовно та логічно;

питання висвітлено всебічно та у співставленні з основними точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив в цілому знання змісту питання, вільне оперування термінами;

відповіді достатньо репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;

3 бали:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано в цілому послідовно;

питання достатньо висвітлено та у співставленні з окремими точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив певне знання змісту питання, оперування термінами;

відповіді на додаткові питання не є повними, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не завжди точні, мають похибки;

2 бали:

виступ аспіранта побудовано не завжди послідовно;

питання достатньо висвітлено, проте відсутнє співставлення різних точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив фрагментарне знання змісту питання, оперування термінами викликало труднощі;

відповіді на додаткові питання потребують уточнення, конкретизації, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;

1 бал:

виступ аспіранта (доктора філософії) побудовано здебільшого стихійно;

питання недостатньо висвітлено, відсутнє співставлення різних точками зору;

під час виступів аспірант (доктор філософії) виявив роздуми про зміст питання, оперування термінами викликало значні труднощі;
відповіді розпливчаті та виходять за межі додаткових питання, посилення на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;

0 балів: аспірант (доктор філософії) не підготував та не виступив з доповідями.

3. Участь в семінарських заняттях:

5 балів:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 90-100% семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були постійними та мали суттєвий характер;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували системне знання матеріалу та сприяли більш глибокому висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії транс дисциплінарних досліджень аспірант (доктор філософії) продемонстрував впевнене знання та вміння використовувати фахову термінологію. **4 бали:**

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 66 - 89 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були періодичними та мали суттєвий характер;
задані аспірантом питання продемонстрували достатнє знання матеріалу та сприяли в цілому висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував достатнє знання та вміння використовувати фахову термінологію.

3 бали:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 41 - 65 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали суттєвий характер;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували певне знання матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував певне знання та вміння використовувати фахову термінологію.

2 бали:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 21 - 40 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не мали суттєвого характеру;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували окремі знання матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення проблем філософії аспірант (доктор філософії) продемонстрував деякі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

1 бал:

аспірант (доктор філософії) взяв участь в 5 - 20 % семінарських занять;
доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали безпосереднє відношення до питання, що обговорювалося;
задані аспірантом (доктором філософії) питання продемонстрували уявлення про матеріал, що вивчається, та не сприяли висвітленню певного питання;
в процесі обговорення філософії досліджень аспірант (доктор філософії) продемонстрував окремі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

0 балів: аспірант (доктор філософії) не брав участь в семінарських заняттях

Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність здобувачам виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені навчальною програмою. Здобувач має отримати оцінку з кожної теми. Форми оцінювання поточної навчальної діяльності мають бути стандартизованими. Виставлені за традиційною шкалою оцінки конвертуються у бали.

Максимальна кількість балів, яку може набрати здобувач за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни становить 60 балів. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни становить 20 балів.

Оцінка успішності з дисципліни виставляється лише здобувачам, яким зараховані усі заняття з дисципліни.

Самостійна робота здобувачів, яка передбачена в темі поряд із аудиторною, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті.

Максимальна кількість балів, яку здобувач може набрати при вивченні дисципліни, становить 100 балів, тобто 60 балів за поточну навчальну діяльність та 40 балів за екзамен.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач за поточну навчальну діяльність при вивченні модуля, становить 50 балів, тобто 20 балів за поточну навчальну діяльність та 30 балів за екзамен.

Дотримання академічної доброчесності

Протягом вивчення навчальної дисципліни здобувачі третього освітньо-наукового рівня ступеня доктора філософії з комп'ютерних наук мають дотримуватися принципів академічної доброчесності. Для цього виконання самостійної роботи, контрольних робіт, робота на заліку має виконуватися індивідуально. Під час виконання самостійної роботи здобувачі можуть консультуватися з викладачами та з іншими аспірантами, але повинні самостійно робити завдання, керуючись власними знаннями, уміннями та навичками. Посилання на всі ресурси та джерела, якими здобувач користується при виконанні завдань, повинні бути чітко визначені та оформлені згідно існуючим правилам і стандартам. У разі спільної роботи з іншими здобувачами над виконанням завдань, здобувач повинен зазначати ступінь його залученості до роботи.

5. Комплекти контрольних завдань з навчальних дисциплін; екзаменаційні білети або комплект контрольних завдань для семестрового контролю

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВИХ КОНТРОЛІВ ЗНАНЬ

1. Наука як специфічна форма суспільної свідомості
2. Теоретичний рівень наукового знання (на прикладах сучасного природознавства).
3. Емпіричний рівень сучасного знання (на прикладах сучасного природознавства).
4. Методи наукового знання, що використовуються на теоретичному рівні (на прикладах сучасного природознавства).
5. Методи наукового знання, що використовуються на емпіричному рівні (на прикладах сучасного природознавства).
6. Позитивізм – основні ідеї та персоналії.
7. Емпіріокритицизм та криза в фізиці на початку XX століття
8. Неопозитивізм – за та проти
9. Антична наука – соціальний вимір
10. Середньовічний університет як генезис класичної наукової організації
11. Наука у візантійському суспільстві
12. Ісламська середньовічна наука
13. Соціальний статус класичної науки
14. Форми наукової організації у XX столітті – порівняльний аналіз
15. Наука як продуктивна сила суспільства
16. Академія чи університети – оптимальні форми організації науки
17. Чи повинна наука бути економічно прибутковою?
18. Особистість та колектив, або лібералізм та соціалізм у науці.
19. Роль та місце науки у сучасному житті суспільства.
20. Чи може бути наука національним феноменом?
21. Наука й соціальний прогрес – сучасний стан та перспективи
22. Криза сучасної цивілізації та наука
23. Визначення науки. Наука і псевдонаука.
24. Позитивістська філософія О.Конта, Г.Спенсера.
25. Емпіріокритицизм Маха й Авенаріуса.
26. Різні інтерпретації міфу та специфіка міфічного відображення дійсності.
27. Логіко-математичні, природничі та гуманітарні науки.
28. Складові науки (факт, теорія, поняття, гіпотеза, концепція) та їх співвідношення між собою.
29. Досвід та експеримент (звичайний, розумовий, обчислювальний).
30. Гіпотетико-дедуктивний метод.
31. Структурно-функціональна, соціально-конфліктна, символічно-інтерактивна парадигми в сучасній соціології.
32. Герменевтика та її методи. Герменевтичне коло.
33. Структуралізм: його загальнонаукові й філософські аспекти.
34. Причинність, детермінізм, індетермінізм у науці.
35. Теорія фракталів та синергетика.
36. Інформація як форма відображення та зворотного зв'язку.

37. Концепції теорії катастроф.
38. Класична концепція істини. Проблеми класичної концепції.
39. Когерентна концепція істини та проблема концептуально-мовних каркасів.
40. Прагматична концепція істини та її проблеми.
41. Інструменталізм та концептуальний прагматизм. Операціоналізм істини.
42. Теза Дюгема-Куайна.
43. Теза Куна-Фейєрабенда.
44. Конвенціоналістська концепція істини.
45. Фідеїстська концепція істини.
46. Феноменологічні концепції істини.
47. Постпозитивістські концепції І.Лакатоса, Т.Куна, Ст.Тулміна.
48. Методологічний анархізм П.Фейєрабенда.
49. Соціологія науки Дюркгейма, Маркса, Мангейма.
50. Соціологія науки і бізнесу М. Вебера.
51. Вплив політичних, економічних і культурних факторів на розвиток і характер наукового знання.
52. Соціально-етичні проблеми наукової діяльності та взаємодії наукового співтовариства з рештою суспільства.
53. Філософія й ситуація постмодерну.
54. Психологія наукової діяльності.
55. Етичні проблеми сучасної науки.
56. Основні елементи наукового знання.
57. Наука та ідеологія.
58. Наукове та художнє пізнання дійсності.
59. Дисциплінарна онтологія та моделі у науковому пізнанні.
60. Фізична картина світу.
61. Космологічна картина світу.
62. Біологічна картина світу.
63. Проблеми існування в математиці.
64. Інтуїтивізм у підвалинах математичного знання.
65. Конструктивізм у підвалинах математичного знання.
66. Філософія техніки: основні проблеми.
67. Сутність техніки.
68. Принцип доповнюваності.
69. Принцип відповідності та концепції некумулятивного знання?
70. Філософські проблеми сучасних гуманітарних наук.
71. Принцип симетрії як методологічний принцип сучасного наукового знання.
72. Принцип симетрії у сучасній фізиці.
73. Принцип симетрії у сучасній біології.
74. Соціальні функції техніки.
- 75. Холізм і плюралізм у науковому пізнанні.**

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТУ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет *філософський*

Спеціальність - *міжфакультетський курс*

Спеціалізація -

Семестр *1*

Форма навчання *денна*

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): *третій (освітньо-науковий рівень) доктор філософії*

Навчальна дисципліна *Філософські засади наукового пізнання*

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Наука як специфічна форма суспільної свідомості (20)

2. Біологічна картина світу. (20)

Затверджено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки.
Протокол № 1 від 29 серпня 2025р

Завідувач кафедри _____ Д.В. Петренко

Екзаменатор _____ О.В. Титар

Підсумкова робота складається з двох питань, які мають на меті перевірити рівень знань докторів філософії з дисципліни. Відповіді на кожне питання максимально оцінюється 20 балами.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

20 – 16 балів:

- аспірант (доктор філософії) продемонстрував глибоке знання змісту екзаменаційного питання, вільне оперування філософськими категоріями, провів глибокий філософський аналіз означеної проблеми;
- глибоко і всебічно висвітлені знання з філософії науки, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- відповідь повністю репрезентує певну наукову проблему з філософської позиції, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз;
- відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

15– 12 балів:

- аспірант (доктор філософії) продемонстрував знання змісту екзаменаційного питання, оперування основними філософськими категоріями, аргументовано виклав означену проблему;

- в цілому висвітлено знання з філософії наукового пізнання, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- відповідь репрезентує певну транс дисциплінарну проблему з філософської точки зору, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- - відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми;
- - відповідь написана грамотно з використанням фахової лексики.

11– 8 балів:

- аспірант (доктор філософії) продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми;
- висвітлені знання з філософії наукового дослідження, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;
- відповідь побудована навколо певної наукової проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;
- здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- - відповідь, в цілому, написана грамотно.

7– 5 балів:

- аспірант (доктор філософії) продемонстрував роздуми з екзаменаційного питання, відсутність знань основних філософських категорій;
- відповідь містить певні уявлення з філософії науки, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу,
- власні висновки відсутні;
- - відповідь написана з помилками.

4– 1 балів:

- аспірант (доктор філософії) продемонстрував відсутність знань з екзаменаційного питання;
- відповідь містить певні уявлення з філософії транс дисциплінарних досліджень, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є фрагментарною, відсутні логіка викладу матеріалу та власні висновки; - відповідь написана з багатьма помилками.

0 балів: відповідь відсутня

6. Методичні вказівки для студентів щодо виконання індивідуальних завдань, курсових, дипломних робіт, рефератів тощо

ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ (РЕФЕРАТ).

Аспірант (доктор філософії) має виконати контрольну роботу з філософії наукового пізнання, яка передбачена навчальним планом підготовки фахівців. Орієнтована тематика контрольних робіт подана в НМК. Контрольна робота має складатися з вступу, основної частини та висновків та містити список використаної літератури.

Вимоги до есе (реферату) Робота включає: титульний лист, вступ, основну частину, висновок, список літератури. Предмет, тема, мета роботи повинні бути узгоджені.

Предмет дослідження – це те, що знаходиться в межах об'єкта (предмет визначає тему дослідження). Мета дослідження визначає те, до чого прагне здобувач у своїх наукових дослідженнях, тобто кінцевий результат роботи (мета повинна корелювати з висновками, отриманими в роботі).

Структура роботи, назви розділів повинні відображати загальну тему есе. Зміст реферату обмежується 2-3 главами, які можуть поділятися на параграфи чи підрозділи. Назви розділів повинні відображати філософську тематику проблеми.

Метод або методологію проведення роботи доцільно описувати в тому випадку, якщо вони відрізняються новизною або представляють інтерес з точки зору даної роботи. Широко відомі методи тільки називаються.

Результати роботи, які висвітлюються у висновках, описуються точно і інформативно. Наводяться основні теоретичні та експериментальні результати, фактичні дані, виявлені взаємозв'язки і закономірності.

При цьому віддається перевага новим результатам і даними, які, на думку автора есе, мають практичне значення. Висновки можуть супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними у вихідному документі.

Особливості тексту Список літератури може містити до 7-10 джерел інформації, шрифт 14, інтервал 1,5, усі поля 2 см. Об'єм роботи – 12-15 таких сторінок. Використовуємо рекомендовану літературу із запропонованого списку, також списку до практичних занять, залежно від теми – посібники, тексти лекції, статті, переклади тощо.

Звичайно можливе використання додаткових джерел, але на всі необхідно посилатися, якщо потрібно цитування. Текст реферату повинен відрізнятися лаконічністю, чіткістю, переконливістю формулювань, відсутністю другорядної інформації

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ:

20 – 17 балів:

- аспірант (доктор філософії) всебічно обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;
- аспірант (доктор філософії) продемонстрував глибоке знання змісту обраної теми, вільне оперування філософськими категоріями, провів глибокий філософський аналіз відповідних питань;
- глибоко і всебічно висвітлені знання з філософії наукових досліджень, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- текст роботи викладено лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- роботу написано грамотно, оформлено відповідно до вимог та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

16– 13 балів:

- аспірант (доктор філософії) достатньо обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;
- аспірант продемонстрував знання змісту обраної теми, оперування філософськими категоріями, провів філософський аналіз відповідних питань;
- в цілому висвітлені знання з філософії науки, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- текст роботи викладено послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- роботу написано грамотно з використанням фахової лексики, оформлено в цілому відповідно до вимог.

12– 9 балів:

- аспірант (доктор філософії) надав певне обґрунтування актуальності теми роботи, визначив мету та задачі, методологічну базу;
- аспірант (доктор філософії) продемонстрував певне знання змісту обраної теми, виклавши основні її положення;
- висвітлені знання з філософських засад наукового пізнання, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;
- здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- текст роботи викладено недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- робота, в цілому, написана грамотно, проте допущені помилки щодо її оформлення.

8– 5 балів:

- актуальність теми недостатньо висвітлено, мета та задачі не мають чітких формулювань;
- аспірант (доктор філософії) продемонстрував роздуми з обраної теми, відсутність знань основних категорій;
- текст роботи містить певні уявлення з філософії наукового пізнання, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з помилками та значними порушеннями щодо її оформлення.

4– 1 бал:

- аспірант (доктор філософії) надав спробу обґрунтування актуальності теми роботи, мета та задачі дослідження не визначені;
- аспірант (доктор філософії) продемонстрував відсутність знань з обраної проблеми;
- робота містить певні уявлення з філософії наукового пізнання, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з багатьма помилками та значними порушеннями щодо її оформлення.

0 балів: робота відсутня

Написання курсових робіт та дипломів

Методика написання та зміст дипломної роботи

Дипломна робота представляє собою випускню кваліфікаційну роботу наукового змісту, яка має внутрішню єдність та відображає хід та результати розробки вибраної теми. Вона повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки, а її тема – бути актуальною. Дипломна робота подається в такому вигляді, який дозволяє судити, наскільки повно відображені та обґрунтовані положення, висновки та результати, їх новизна та значущість. Сукупність отриманих в такій роботі результатів повинна свідчити про наявність у її автора початкових навичок наукової діяльності в вибраній галузі професійної діяльності. Написання дипломної роботи включає наступні етапи:

- ознайомлення з основними вимогами написання дипломної роботи;
- вибір та закріплення теми дипломної роботи;
- складання плану та узгодження його з керівником дипломної роботи;
- підбір та вивчення літературних джерел;
- написання та оформлення дипломної роботи;
- підготовка дипломної роботи до захисту;
- захист дипломної роботи.

Дипломна робота повинна бути самостійною працею, в якій на основі виконаних досліджень сформульовано та обґрунтовано наукові положення, сукупність яких можна класифікувати як нову ідею або теоретичне обґрунтування проблеми.

Виконання дипломної роботи повинно підтвердити вміння студента:

- генерувати та обґрунтовувати нові наукові ідеї, розраховані на близьку або далеку перспективу, самостійно проводити дослідження;
- використовувати набуті в процесі навчання теоретичні знання,
- практичні навички для вирішення певної проблеми;
- аналізувати літературні, наукові джерела;
- узагальнювати матеріали та застосовувати сучасну методику наукових досліджень
- при вирішенні визначеної проблеми;

У дипломній роботі необхідно логічно і аргументовано викладати зміст і результати досліджень, уникати загальних слів і бездоказових тверджень.

Дипломну роботу оцінюють не тільки за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, а й за рівнем загальнометодичної підготовки, що передусім знаходить відображення в її композиції. Кожний автор обирає свій порядок подання наукових матеріалів, що забезпечує внутрішній логічний зв'язок у такому вигляді, який він вважає найкращим і найбільш переконливим для розкриття свого творчого задуму. Але при цьому дипломна робота повинна включати:

- *титульний аркуш;*
- *зміст;*
- *вступ;*
- *основну частину, яка складається з декількох розділів;*
- *висновки;*
- *список використаних джерел;*
- *додатки (при їх наявності).*

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми та її значущість, підстави для розробки теми. Вступ – це формулювання проблеми дослідження, викладення необхідних вихідних даних про предмет розмови, задачу дослідження, авторська оцінка шляхів її рішення. На основі старого знання автор формулює нове, що визначає подальше сприйняття змісту тексту. Практично завжди потрібно відобразити в ньому наступні пункти:

- визначення теми роботи;
- обґрунтування вибору теми, визначення її актуальності та значущості для науки;
- визначення меж дослідження (предмет, об'єкт, хронологічні рамки);

- визначення основних цілей роботи та другорядних задач;
- визначення теоретичних основ та базового методу дослідження.

Актуальність теми – обов’язкова вимога до будь-якої дипломної роботи. В актуальності висвітлюють головне – сутність проблемної ситуації, при цьому важливо показати, де пролягла межа між знанням і незнанням з предмета дослідження.

Мета і завдання дослідження. Формулюють мету роботи і завдання, які необхідно розв’язати задля її досягнення. Мета роботи звичайно тісно переплітається з назвою роботи і повинна чітко вказувати, що саме вирішується в дипломній роботі.

Об’єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію та обирається для вивчення. *Предмет дослідження* міститься в межах об’єкту, предмет та об’єкт співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Наукова новизна одержаних результатів. Обов’язково у вступі вказують нові наукові положення, запропоновані особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Якщо студент приймав участь в наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, вказується назва заходу та його дата.

Публікації. При наявності друкованих публікацій треба вказати, в яких збірниках наукових праць, матеріалах конференцій були опубліковані положення дипломної роботи.

Основна частина присвячена розкриттю, деталізації, доказу, аргументації основних положень роботи, які були викладені у вступі тезисно. Висвічується процес дослідження, дається аналіз та узагальнення отриманих результатів, їх інтерпретація та пояснення. Ця частина дипломної роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. Наприкінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначущих подробиць.

Висновки – це підсумкове викладення основного, концептуального змісту роботи, стисле формулювання найважливіших наукових результатів, отриманих в дипломній роботі

Писемна наукова мова має й суто стилістичні особливості. Об’єктивність викладу – основна її стилістична риса. Обов’язковою вимогою об’єктивності викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті цю умову можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень (*за повідомленням..., за відомостями..., на думку..., за даними..., на нашу думку...*).

Діловий і конкретний характер опису явищ, які вивчаються, фактів і процесів майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вигуки. Стил писемної наукової мови – це безособовий монолог. Виклад зазвичай ведеться від третьої особи, бо увага зосереджена на змісті та логічній послідовності повідомлення, а не на суб’єкті. Авторське «я» ніби відступає на другий план. Стало неписаним правилом в наукових працях замість «я» використовувати «ми» (*на нашу думку..., нами доведено..., наше бачення...*). Використовується також форма викладу від третьої особи (*автор вважає...*).

Якостями, які визначають культуру наукової мови, є *точність, ясність і стислість*. Багатослів’я або мовна надмірність найчастіше виявляється у вживанні зайвих слів. До мовної надмірності слід віднести й уживання без потреби чужомовних слів, які дублюють українські й тим самим невиправдано ускладнюють вислів. Інший різновид багатослів’я – тавтологія, тобто повторення одного і того ж іншими словами, і цього треба уникати при написанні дипломної роботи.

Оформлення дипломної роботи. Обсяг дипломної роботи повинен становити 70 – 80 сторінок тексту. У зазначений обсяг не входять додатки, список використаних джерел. Але всі сторінки зазначених елементів дипломної роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Набір тексту дипломної роботи та його роздрукування здійснюються за допомогою комп’ютера (найкраще в редакторі Word 6.0 або в пізніших версіях) з одного боку аркуша

білого паперу формату А4 (210 х 297 мм) через півтора міжрядкових інтервали з використанням стандартного шрифту Times New Roman, розмір кегля 14. Для виділення окремих місць допускаються також курсив, напівжирний курсив і напівжирний шрифт. Бажано використовувати ксероксний папір.

Текст дипломної роботи необхідно друкувати на текстовому полі сторінки 170 х 257 мм, залишаючи відповідно поля таких розмірів: ліве – 35 мм, праве – 15 мм, верхнє – 15 мм, нижнє – 20 мм.

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту і дорівнювати 5 знакам (1,25 см). Друкарські помилки, описки і неточності, які виявилися в процесі написання дипломної роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним або рукописним способом.

Текст основної частини дипломної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин дипломної роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ 1», «РОЗДІЛ 2», «РОЗДІЛ 3», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. *Крапку в кінці заголовка не ставлять.* Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту звичайним шрифтом. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. *Відстань між заголовком (за виключенням заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3 інтервалам.* Кожну структурну частину дипломної роботи треба починати з нової сторінки.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів і т. д. подаються арабськими цифрами без знаку №. Першою сторінкою дипломної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. *На титульному аркуші номер сторінки не проставляють.* На наступних сторінках дипломної роботи номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Номер розділу проставляють після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад «1.2.3.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

Оформлення списку використаних джерел

При написанні дипломної роботи необхідно давати посилання на джерела, на основі яких розробляються проблеми, завдання, питання. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій.

Посилання в тексті дипломної роботи на джерела слід позначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад: «...у працях [1-7]...»; «...у працях [1, 7, 23]...». Коли в тексті дипломної роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела,

необхідно наводити посилання у квадратних дужках з обов'язковою вказівкою номеру сторінки. При цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, на яке дане посилання в дипломній роботі, наприклад: «...у монографії [11, с. 203]...».

Задля підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Загальні вимоги до цитування наступні:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку.
- В цих випадках використовується вираз «так званий»;
- цитування повинне бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;
- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;
- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точними у викладенні думок автора, коректними щодо оцінювання його позиції та давати відповідні посилання на джерело.
- цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо це знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження копілятивної праці, а недостатнє знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Бібліографічний апарат у дипломній роботі – це ключ до використаних автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику й культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою за досліджуваною проблемою. Література подається в алфавітному порядку за прізвищами перших авторів. Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць і вихідних даних видавництва. Бібліографічний опис самостійних видань (книг, наукових монографій, брошур, довідкових видань, збірників документів, збірників статей, збірників статистичних матеріалів і т. ін.) супроводжується наступною інформацією (опис робиться мовою оригіналу):

- прізвище та ініціали автора (якщо такий є);
- повна назва книги (з підзаголовками, які можуть йти після коми, через крапки, через двокрапку, в дужках);
- після навісної риски – дані про перекладача (якщо це переклад) чи про редактора (якщо книга написана групою авторів), дані про чисельність томів;
- після тире – назва міста, де видана книга;
- після двокрапки – пробіл, назва видавництва;
- після коми - рік видання;
- кількісна характеристика (загальний обсяг сторінок).

Наведемо декілька прикладів оформлення літератури:

Монографії (один, два або три автори):

Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстка 90-х. – Київ : Факт, 2001. – 278 с.
Складові частини книги, збірника або журналу:

Лук М. Микола Костомаров: історіософія та соціальна філософія українського романтизму // Молода нація, № 1 (22), 2002. – С.28 – 89. або Молода нація. – 2002. – №1.
Іноземні видання:

Connor S. Postmodernist Culture. An Introduction to Theories of the Contemporary. – London: Blackwell Publishers, 1997. – 320 p.

При написанні дипломної роботи необхідно правильно оформлювати посилання.

Наприклад:

- посилання на одну з книг [34];
- посилання на декілька творів [4; 26; 31];
- посилання на багатотомне видання [7; т. 12];
- посилання на конкретну сторінку [16, с. 23].